

Néhány észrevétel a kötelesrész alapjának szabályozásához és a kitagadás okaihoz

A jogalkotó a magánjog egészének átfogó szabályozása mellett alapvető változást hozott a magyar jogéletbe a kötelesrész és a kitagadás rendszerének átreformálásával, amely során a Ptk. bevezetésével a korábbi kodifikációs törekvéseknek megfelelően érezhetően megpróbálta elérni az ideális szabályozási egyensúlyt a kötelesrész alapeszméjét jelentő rendelkezési szabadság és az arra jogosultak védelme között, ezt láthatjuk megjelenni a kötelesrész mértékének csökkentésében, a kötelesrész alapjába tartozó vagyonelemek növelésében és az ún. „kétéves szabály” bevezetésében, valamint a kitagadási rendszer átformálásában is. Jelen tanulmánnyal az a célunk, hogy a gyakorlatban is felmerülő problémákra fókuszálva mutassuk be a kötelesrész alapját és a kitagadást érintő észrevételeinket és esetleges javaslatainkat, reményeink szerint a jogalkalmazás számára is hasznosítható módon.

Tárgyszavak:

kötelesrész, ingyenes adomány, kitagadás, elvárható segítség, joggyakorlat

In addition to the comprehensive regulation of private law as a whole, the legislator introduced a fundamental change to Hungarian legal life by reforming the system of forced share and disinheritance, in the course of which, with the introduction of the Civil Code, in accordance with previous codification efforts, it perceptibly tried to achieve the ideal regulatory balance between the freedom of disposal, which is the basic idea of the forced share, and the protection of those entitled to it. This can be perceived in the reduction of the amount of the forced share, the increase of the assets included in the forced share and in the introduction of the 'two-year rule', as well as in the restructuring of the system of disinheritance. With this study, our aim is to present our observations and possible proposals concerning the basis of the forced share and disinheritance,

focusing on the problems that arise in practice, hopefully, in a way that can be used for the application of the law as well.

Keywords:

forced share, free donation, disinheritance, reasonably expected help, case law

1. Bevezetés

Tíz éve a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) hatályba lépésével sor került a magyar magánjog egészének átfogó szabályozására, amelynek keretén belül a jogalkotó az öröklési jog területén is fontos és szignifikáns változtatásokat hajtott végre. E változások közül kétségtelenül kiemelkedő fontossággal bírnak a kötelesrész, valamint a kitagadás rendszerének normáiban bekövetkezett módosulások.

A Ptk. nem változtatva a kötelesrész jogi természetén és alapvető jellemzőin, annak meghatározó részletszabályai módosításával, így például mértéke csökkentésével, a kötelesrész alapjába tartozó vagyonelemek mérséklésével, valamint a kitagadási magatartások bővítésével az örökhagyók rendelkezési szabadságának kiterjesztése mellett foglalt állást, a Ptk. kitagadásra vonatkozó szabályainak a korábbi szabályokkal való összevetéséből világosan láthatóvá válik, hogy az örökhagyó a korábbinál jelentősen szélesebb körben élhet a kitagadás jogával.

Jelen tanulmányban a kötelesrész alapjának szabályozása kapcsán néhány észrevétel, illetve probléma felvetésére vállalkozunk, valamint a tartalmi korlátot figyelembe véve néhány olyan kitagadási okot emelünk ki, veszünk sorra és próbáljuk tartalmukat elemezni, amelyek véleményünk szerint ellentmondásokat hordoznak magunkban. A Ptk. hatályba lépése óta eltelt időre tekintettel úgy gondoljuk, hogy némelyik kitagadási ok esetében már megfelelően körvonalazódik annak gyakorlati megítélése, alkalmazhatóságának esetköre és adott esetben a benne rejlő ellentmondás is kezd felszínre kerülni. Hasonlóképpen gondolkodunk a kötelesrész szabályozási változásairól is, hozzátéve, hogy megvizsgálva a jogirodalom és a judikatúra termékeit, a módosítások társadalmi és jogalkalmazási hatásaira, valamint a megváltozott rendelkezésekből leszűrhető tapasztalatok összegzésére érzésünk szerint még éveket kell várni.

Jelen tanulmánnyal az a célunk, hogy a gyakorlatban felmerülő problémákra fókuszálva mutassuk be a kötelesrész alapját és a kitagadást érintő észrevételeinket és esetleges javaslatainkat, reményeink szerint a jogalkalmazás számára is hasznosítható módon.

2. Szabályozási változások a kötelesrész alapján

2.1. A kötelesrész és az ingyenes adományok

A kötelesrész jogintézményének mibenlétét annak célján keresztül talán akként ragadhatjuk meg leginkább, hogy az a családi összetartozás fontosságát kiemelve, a családi vagyon egyben-tartását előtérbe helyezve biztosít az örökhagyó legközelebbi hozzátartozóinak minimumrészesedést a hagyatékából és az élők közötti jogügylettel elidegenített vagyonelemekből még az örökhagyó akaratával szemben is. Ezzel összhangban a kötelesrész szabályozásának középpontjában az idők folyamán mindig is az állt, hogy sikerüljön egyfajta egyensúlyi állapotot kialakítani e két védendő, ám egymással szembenálló érdek között. Ennek a különleges egyensúlynak a megteremtése állt a jogalkotó szándékában a Ptk. kodifikációja során is a kötelesrészre vonatkozó szabályok kialakításakor, amelynek keretén belül hangsúlyos szerepet kaptak az örökhagyó végintézkedésével és élők közötti jogügyleteivel előidézett azon helyzetek, amelyek előidézhetik a kötelesrész alapjának csökkenését.

A Ptk. vonatkozó rendelkezéseinek értelmében¹ a kötelesrész alapja a hagyaték tiszta értéke, valamint az örökhagyó által a halálát megelőző tíz éven belül bárkinek juttatott ingyenes adományok értéke, ideértve az örökhagyó által bizalmi vagyonkezelésbe adott vagyon értékét is. A jogalkotó által kívánt, ideálisnak tekintett öröklési jogi helyzet elérése érdekében tehát a jogszabály a korábbi rendelkezésekhez hasonlóan - ugyanakkor jelentős eltérést is bevezetve - a hagyatékban részesedők elsődleges felelőssége után továbbra is másodlagos helytállással terheli az örökhagyó által még életében megajándékozott személyeket.² Korábban a Polgár Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: 1959. évi Ptk.) az ingyenes juttatások kötelesrészhez való hozzászámítását tizenöt évig tette lehetővé, a jogalkotó ezt tíz évre csökkentette le arra hivatkozással,³ hogy a gyakorlati tapasztalatok szerint az eltelt idő növekedésével indokolatlan módon csak a hagyatékban részesedettek felelőssége lesz terheesebb, valamint a hosszabb idő elteltével a bizonyítási nehézségek is szaporodnak. Ezen megközelítésből tekintve a kötelesrészi igények védelme tehát csökkent, mert a módosítással kevesebb lett azon vagyonelemek köre, amelyeknek a kötelesrész alapjához való hozzászámítását az arra jogosultak kérhetik.

A Ptk. szabályozási változása meglátásunk szerint a német megoldási modell felé való elfordulást jelenti, ugyanis a német Polgári Törvénykönyv (Bürgerliches

1 7:80. § (1) bekezdés, valamint 7:81. § (1) bekezdés.

2 Ptk.7:84. §.

3 Vékás Lajos, In: Gárdos Péter, Vékás Lajos (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez*. Jogtár, Wolters Kluwer (2024.10.18.)

Gesetzbuch, BGB) már a második, 2010. január 1-jén hatályba lépett átfogó reformja előtt is a hatályos magyar megoldáshoz hasonlóan a kötelesrész alapjához rendelte számítani az örökhagyó által a halálát megelőző tíz éven belül bárkinek juttatott ingyenes adományok értékét, míg az új rendelkezések immár fokozatos hozzászámítást írnak elő (die pro-rata-Regelung).⁴ A német szabálmódosítás indoka nagyon hasonlóan hazánkéhoz többek között az volt, hogy a korábbi merev rendelkezéseket méltánytalannak találták a megajándékozottak oldaláról nézve.⁵

Mindkét ország megoldásának vonatkozásában az a véleményünk, hogy az időintervallum leszállítása a nagyobb értékkel rendelkező ingatlanok, illetve az értéküket az idővel is tartó vagy növelő ingóságok esetében nem tekinthető méltányosnak, e körben a kommentárok indoklása sem tűnik számunkra meggyőzőnek. A magyar és a német szabálynak megfelelően tehát a hagyaték megnyílását megelőzően tíz éven túl adott bármilyen magas értékkel bíró adományt általános jelleggel figyelmen kívül kell hagyni, így aki azt tíz évnél régebben kapta, nem felel a kötelesrész kielégítéséért sem.

Az előbbiektől teljesen eltérő, figyelemreméltó megoldást alkalmaz már hosszú idő óta Ausztria, ugyanis az Osztrák Polgári Törvénykönyv (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, ABGB) különböző jogi megítélés alá vonja a kötelesrészre jogosultaknak juttatott, valamint az egyéb személyek részére nyújtott adományokat. Az ABGB korábbi⁶ és hatályos⁷ szabályai alapján ugyanis a kötelesrészre jogosultaknak juttatott ajándékokat időkorlát nélkül figyelembe kell venni a kötelesrész alapjának meghatározásakor, míg a többi, rajtuk kívülálló személyek részére nyújtott ajándékok figyelembevétele időbeli korlátozáshoz kötött, mert az örökhagyó halálát megelőző két évben történt ajándékozások jöhetnek csak szóba, utóbbiak is csupán erre irányuló kérelem esetén. A két évnél régebben, harmadik személyeknek nyújtott adományok figyelmen kívül maradnak tehát a kötelesrész alapjának kiszámításakor. A kétéves időszakra vonatkozó rendelkezést már jó ideje számos kritika éri Ausztriában,⁸ mert alkalmasnak bizonyul a kötelesrészi igények kijátszására, ezért többször felmerült annak eltörlése, illetve öt vagy tíz évre történő meghosszabbításának lehetősége, végül a jogalkotó mégis szabályozásban tartotta azt, a kötelesrészre jogosultak fenti jogvédelmi eszközének törvényi megerősítése mellett. Úgy érezzük, hogy az osztrák szabályok indokolatlanul egyenlőtlen elbírálást alkalmaznak a kötelesrészre jogosult megajándékozottak

4 <https://lexetius.com/BGB/2325,2> (2024.10.18.)

5 Kessal-Wulf, Sibylle, In: Kessal-Wulf, Sibylle (Redakteurin): *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 10. Erbrecht*. C.H. Beck Verlag, München, 2017 (7. Auflage), 1869-1870.

6 § 785. (3) <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001622&FassungVom=2016-12-31> (2024.10.18.)

7 §§ 782-783. <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001622> (2024.10.18.)

8 Welser, Rudolf: *Der Erbrechts-Kommentar. §§ 531-824 ABGB*. Wien, MANZ'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2019, 386.

hátrányára azzal, hogy a nekik juttatott örökhagyói adomány mindenképpen a kötelesrész alapját képezi, emellett mi mégis úgy látjuk, hogy hazánkban is célszerű lenne az osztrák modellt alapul vevő differenciált megoldást alkalmazni a szabályozásban. Az osztrák jogalkotóval ellentétben mi nem gondoljuk úgy, hogy a kötelesrészre jogosultakat teljes életen át történő helytállással kellene terhelni, azonban e kör esetén talán mégis inkább elvárható egy hosszabb időre nyúló helytállási helyzet a többi kötelesrészre jogosulttal szemben, mint a kívülálló megajándékozottak esetében. Részünkről a kötelesrészre jogosultak vonatkozásában a helytállást a korábbi szabályokkal egyezően az örökhagyó halálát megelőző tizenöt évben látnánk méltányosnak, míg az egyéb megajándékozottak esetében tíz évet gondolunk alkalmazandónak.

2.2. A kötelesrészre jogosultságot létrehozó kapcsolat előtt juttatott ingyenes adományok, vagyis az eltérő kötelesrészi alapok kérdése

A jogalkotó a Ptk. bevezetésével a kötelesrész alapjából kivont adományokkal kapcsolatban ugyancsak lényeges módosítást hajtott végre az örökhagyónak a kötelesrészre jogosultságot létrehozó kapcsolata előtt juttatott ingyenes adományai vonatkozásában. A szabályozás kiindulópontja az 1959. évi Ptk.-hoz hasonlóan továbbra is az, hogy nem tartoznak a kötelesrész alapjához azok az ingyenes adományok, amelyeket az örökhagyó a kötelesrészre jogosultságot létrehozó kapcsolat keletkezését megelőzően bárkinek juttatott.

Házastársak esetében nincsen változás a korábbi szabályokhoz képest, vagyis az örökhagyó házastársa az érvényes házasság megkötésének napjától válik kötelesrészre jogosulttá, az örökhagyó gyermekei vonatkozásában a törvény emellett két fontos módosítást is bevezetett.

Házasságból született gyermekek esetében már nem az első házasságkötés időpontját kell figyelembe venni a kötelesrészre jogosultság szempontjából, hanem minden gyermek tekintetében az adott házasságkötés időpontja lesz a meghatározó. Örökbefogadott gyermekek vonatkozásában a szabályozás két irányban hozott újdonságot: a házastársak általi közös örökbefogadás esetén az adott házasság alatt örökbefogadottak esetében az érvényes házasságkötés dátuma lesz a kötelesrészre jogosultság kezdete, míg teljesen új a szabályozásban annak kimondása, hogy egyedül történt örökbefogadás esetén az örökbefogadás időpontja lesz az irányadó. Ez utóbbi eset kapcsán nem kell tehát már analógia alapján találgatnia a jogalkalmazásnak⁹ a kötelesrészre való jogosultság kezdő időpontját.

9 Lásd Sóth Lászlóné véleményét az egyedüliként történő örökbefogadás időpontjának kapcsán. In: Pallósi Gizella - Petrik Ferenc - Sóth Lászlóné - Szolcsánszky Vilmos: *Az öröklés joga*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Rt., Budapest, 1996, 252.

Fentiekből több konklúziót is levonhatónak gondolunk. Az új rendelkezések értelmében az örökhatyó ajándékozásait tekintve a második vagy többedik házasságból született gyermekek kötelesrészi alapja kevesebb lesz, mint az első házasságból született testvéreiké, és ugyanez igaz az örökbefogadás esetén is. Az eltérő időpontokban jogosulttá váló személyek kötelesrészi alapja eltérő lesz tehát, így összességében az 1959. évi Ptk.-hoz mérve csökkent a kötelesrésze jogosultak vagyoni védelme, és nőtt az örökhatyó rendelkezési szabadsága. Tulajdonképpen elmondhatónak tartjuk, hogy az eltérő házasságokból született testvérek és a különböző házasságok alatt örökbefogadott gyermekek hátrányos vagyoni megkülönböztetését érte így el a jogalkotó. Nem értünk egyet a Ptk.-hoz készült kommentárral abban, hogy az örökbefogadott gyermekeket érintő változás azt célozná, hogy a házastársak által közösen örökbe fogadott és a házastársi örökbefogadással örökbe fogadott gyermekek az adott házasságból született gyermekekkel azonos helyzetbe kerüljenek,¹⁰ hiszen az 1959. évi Ptk. alapján az örökhatyó összes gyermeke azonos helyzetben volt az örökhatyó utáni öröklést tekintve. Az előbb ismertetett eltérőség az 1959. évi Ptk. ideje alatt nem mutatkozott olyan mértékben, mint az új szabályok szerint, hiszen a korábbi törvényi rendelkezések középpontjában mind a házasságból származó, mind az örökbefogadott gyermekek esetében – akár ezek találkozásakor is – az örökhatyó első érvényes házasságának időpontja állt.¹¹ A kötelesrészi alapja tehát mindenki vonatkozásában egyforma volt, ez alól egyedül a házasságon kívül született és az egyedülállóként örökbefogadott gyermekek képeztek kivételt, ők a fogamzásuk időpontjától kezdve váltak kötelesrésze jogosulttá. Amellett, hogy a Ptk.-val bevezetett időpontok objektívnek mondhatóak, hiszen ezen időpontokat kétséget kizáróan igazolni lehet, érzésünk szerint az új szabályok bevezetésével várhatóan a jogalkalmazás nehéz feladat elé néz a kötelesrészi alapjának kiszámításakor az egyes esetekben. A változtatás meglátásunk szerint a kötelesrésze jogosultak fent már említett hátrányos vagyoni megkülönböztetése miatt nem mondható igazságosnak, emellett viszont a kötelesrészi alapjáért való helytállás oldaláról nézve méltányosnak tekintjük, hiszen az 1959. évi Ptk.-tól eltérően nem állapít meg sok esetben indokolatlanul hosszú idejű felelősségi helyzetet a megajándékozottak rovására. Az új szabályok alkalmazása körében az egyre gyakoribbá váló eltérő házasságokból történő születés, valamint a még gyakoribb több kapcsolatból házasság nélküli születés miatt egyre többször fordulnak majd elő

10 Lásd: Nagykomentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez. Szerkesztette: Vékás Lajos - Gárdos Péter, Jogtár, Wolters Kluwer.

11 1959. évi Ptk. 667. § (2) „A kötelesrésze jogosultságot létrehozó kapcsolat házasságból, bejegyzett élettársi kapcsolatból származó, illetőleg a házastársak által örökbefogadott gyermek esetében a házasságkötés, a bejegyzett élettársi kapcsolat létesítése, egyébként pedig a gyermek fogamzása. Ha az örökhatyó több házasságot kötött, bejegyzett élettársi kapcsolatot létesített, a kötelesrésze jogosultságot létrehozó kapcsolat az első ilyen kapcsolat.”

olyan jogi helyzetek, hogy az örökhagyó által megajándékozott személyeknek az ajándék értékével eltérően kell helytállniuk a kötelesrészt jogosultak felé, amely az elszámolás körében nehézségek generálására lehet alkalmas. A kötelesrész felé történő elszámolás részleteinek pontos meghatározása - ahogyan a korábbiakban talán már láttuk, illetve az alábbiakban is látni fogjuk -, kiemelkedően fontos egyrészt az arra jogosultak kötelesrészének megállapítása oldaláról, de ugyancsak lényeges a megajándékozottak számára a kötelesrész alapja felé fennálló felelősségük konkrét megállapítása miatt.

2.3. A visszterhesség-ingyenesség sajátos megjelenése a kötelesrész alapján

A 2.1. alpontban kifejtett „kétéves szabály” máshonnan is ismerős lehet a magyar jogban, ugyanis jogalkotónk megpróbálva közéleti találni a szerződéskötési és végrendelezési szabadság, valamint a kötelesrészi igények oltalma között, törvénybe iktatta, hogy az öröklési, tartási, életjáradéki vagy gondozási szerződés megkötésétől számított két éven belül megnyílt öröklés esetén a kötelesrész alapjához számítandó a szerződéssel elidegenített vagyon értékének a ténylegesen nyújtott tartás, életjáradék, illetve gondozás értékével nem fedezett része is.¹² Korábbi gyakorlatunk szerint¹³ a fenti szerződésekkel lekötött vagyontárgy a kötelesrész alapjának kiszámításánál egyáltalán nem volt figyelembe vehető, vagyis bármilyen rövid idő is telt el a szerződések megkötése és az örökhagyó halála között, az átruházott, lekötött vagyont már nem lehetett a hagyatéki vagyon részeként számontartani, tulajdonképpen törvényes lehetőség adódott a kötelesrész fedezetét elvonó ügyletek létrehozására.

Az új szabály láthatóan azt hivatott elérni, hogy megfelelő ellentételezés nélküli, rövid idejű tartás vagy gondozás útján ne lehessen kiforgatni kötelesrészükből az örökhagyó örökösait. A gyakorlat által már régóta támasztott igényeknek próbált megfelelni a jogalkotó ezzel a módosítással, ugyanis sajnos nem ritka eset, hogy például az öröklési szerződés megkötését követően heteken, napokon vagy akár órákon belül¹⁴ megnyílik a hagyatéki. A Ptk.-hoz készült kommentár is akként fogalmaz,¹⁵ hogy a fenti nem ritka esetek kezelésére próbált a jogalkotó megoldást találni, ugyanis az új rendelkezés alkalmas lehet azoknak a - nem egyszerűen a kötelesrész alapjának csökkentését célzó, a kötelesrészi igényt kijátszó - tartási, életjáradéki és öröklési szerződéseknek a nemkívánatos hatását tompítani,

12 7:80. § (4) bekezdés.

13 A Legfelsőbb Bíróság PK 89. számú állásfoglalásának c) pontja.

14 Orosz Árpád: *A hagyatéki eljárás egyes kérdései (a végrendeletek alaki kellei, meddig vizsgálódhat a közjegyző, hagyomány-meghagyás)*. A Magyar Közjegyzőhelyettesek és Közjegyzőjelöltek Egyesülete által Budapesten, a Közjegyzők Házában szervezett, 2016. február hó 24. napján tartott előadás. (2016)

15 Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez. Szerkesztette: Vékás Lajos - Gárdos Péter, Jogtár, Wolters Kluwer (megtekintés ideje: 2024.10.18.)

amelyeket az örökgyó nem sokkal halála előtt köt, nem egyszer ráadásul valamelyik családjogi alapon tartásra köteles hozzátartozójával.

A magyar „kétéves szabály” ideája meglátásunk szerint kétségkívül az osztrák példából ered, azt az ABGB 1978. július 1-től ismeri¹⁶ és immár a Ptk. is alkalmazza a kötelelési igények védelme érdekében. A magunk részéről a felsorolt szerencseszerződések esetében alkalmazni rendelt két éves időintervallumot annak rövidege okán nem tartjuk alkalmasnak arra, hogy a jogalkotó által elérni kívánt célt, vagyis a kötelelés alapjának csökkentését irányzó, a kötelelési igényeket kijátszó jogügylettel előállt helyzeteket kezelni tudja, mert a két év után akármilyen kis idővel is megnyílt öröklés esetében - bármekkora is a gondozással nem fedezett ellenszolgáltatás – alkalmazása már nem jöhet szóba, azonban a két éven belül megnyílt hagyatékok esetében a legkisebb eltérés is elszámolási és helytállási kötelezettséget keletkeztet a kötelelésre jogosultak felé. A felsorolt szerződések megkötése után két évvel tehát már nem kell elszámolást végezni, és az elidegenített/lekötött vagyon a korábbi jogértelmezéshez hasonlóan teljes mértékben visszerhesen átruházott vagyonnak tekintendő, azt tehát ki kell hagyni a kötelelés alapjának számításakor.

A magunk részéről mi helyesebbnek látnánk nagyobb időintervallumban, így például öt évben meghatározni az elszámolás időszakát, amellyel talán az említett szerződések szerencsejellege még nem üresedne ki, de a megoldás valószínűleg kevésbé vezetne a fenti jogügyletek visszaélészerű megkötésére. A visszaélészerű szerződéskötések kivédése és a kötelelési igények oltalma szem előtt tartásával a legjobb megoldás valójában az érintett szerződések esetenkénti elbírálása volna, illetve ahogyan azt az 1988 előtti gyakorlat alkalmazta, időbeli korlát nélküli elszámolási kötelezettség előírása, ám az első megoldás hatalmas munkaterhet róna a jogalkalmazásra, míg a második lehetőség teljes mértékben felolvasztaná a szerződések sajátosságát és lényegét adó szerencsejeletet.

Ennek fényében talán egyszerűbb megoldást kínál a meghatározott időtartamon belüli elszámolás intézménye, ugyanakkor véleményünk szerint a rövidnek tűnő kétéves időszak előírása nem fogja elriasztani az eltartottakkal szerződni kívánó rosszhiszemű személyeket.¹⁷

A szerencseszerződésekre irányadó bírói gyakorlat áttekintését követően az elszámolás kapcsán ugyancsak felmerült bennünk néhány gondolat. Több olyan eseti döntéssel lehet találkozni, ahol a bíróság figyelembe vette azt a tény, hogy az eltartó már a szerződéskötést megelőzően gondoskodott az örökgyóról

16 https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/1978_280_0/1978_280_0.pdf (2024.10.18.)

17 Megvizsgáltuk a számunkra rövidnek tűnő két év mögött húzódó lehetséges érveket és a bírói gyakorlat áttekintése után azt a következtetést vontuk le, hogy az ítékezés a jogviszonyok létrejötte után nagyjából a két évvel, vagy a két év után nem sokkal bekövetkezett halált már nem tekinti közelinek. Lásd pl.: BH 1990.60., P.20.054/2009., Pf.20.631/2010., Pf.21.266/2014.

és annak figyelembevételével állapította meg a tartás ellenértékét, ez a vonatkozó gyakorlatban az esetek összes körülményeinek vizsgálata körében irányadó szempontnak tekinthető.¹⁸ Bizonyára lesznek olyan esetek a „kétéves szabály” alkalmazása körében, ahol a rövid időre is tekintettel az eltartó már korábban jelentős mértékűnek tekinthető tartási és gondozási szolgáltatásokat nyújtott az örökgyónak. Vajon ezt az igényét csak hagyatéki hitelezőként tudja majd érvényesíteni, vagy az elszámolás körében lesz erre lehetősége? Ebből az a kérdés adódik számunkra, hogy vajon mennyiben lesz ez kötelezési alapot csökkentő tényező, illetve ezekben az esetekben a „kétéves szabály” által előírt elszámolási kötelezettség mennyiben tudja betölteni a rendeltetését oltalmat adva a kötelelésre jogosultaknak?

3. Félúton a kitagadás és az érdemtelenég között: a kötelelés csökkentése

Az osztrák öröklési jog kuriózumaként tartható számon a kötelelés csökkentésének intézménye, amely az örökös-örökgyó közti viszony elhanyagolásán nyugszik.¹⁹ A szabályt az osztrák jogalkotó az ABGB 1989-es módosításával (656. Szövetségi törvény az öröklési jog módosításáról, ErbRÄG 1989.)²⁰ vezette be és a lényege az, hogy amennyiben az örökgyó és a kötelelésre jogosult örököse hosszabb ideje, de legalább húsz éve nem tartanak egymással semmilyen kapcsolatot, úgy az örökgyó az adott személy kötelelését erre hivatkozással lecsökkentheti a felére. Az idézett szabály a két személyi kör között csupán a kapcsolat hiányát kívánja meg, egyéb tevőleges, negatív magatartást nem szab feltételül a megállapíthatósághoz, tehát abszolút mulasztásos tényállást rendez. Jelen jogintézmény és a kitagadás tehát egymástól teljesen eltérő rendeltetésű öröklési jogi eszközök, ugyanis a kitagadás a kötelelésre jogosult jogalkotó által helytelenített magatartásán alapul, míg a kötelelés

18 P. 21.380/2008/40., Pfv. 22.060/2014/5., Pfv. 20.659/2020/9.

19 § 776. (1) Az örökgyó végintézkedésében a kötelelést a felére csökkentheti, ha ő és a kötelelésre jogosult az örökgyó halála előtt soha, vagy legalábbis hosszabb időn keresztül nem álltak az ilyen családtagok között általában fennálló szoros kapcsolatban.

(2) A kötelelés csökkentésére való jogosultság nem áll fenn, ha az örökgyó ok nélkül kerülte a kapcsolattartást, vagy a kapcsolattartás elmaradására indokot adott.

<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001622> (2024.10.18.)

20 https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/1989_656_0/1989_656_0.pdf (2024.10.18.)

csökkentése az örökhatyó és a kötelesrésyre jogosult közötti szoros kapcsolat hiányán nyugszik.²¹

A kötelesrés csökkentésének jogintézménye meglehetősen gyakran alkalmazott jogi eszköz Ausztriában és alkalmazhatóságának az a feltétele, hogy a kontaktus elmaradásába mindkét fél hosszabb ideje belenyugodjon, valamint az örökhatyó közrehatása a kapcsolat hiányában ne legyen megállapítható. A jogszabályban meghatározott hosszabb időnek tekinti az osztrák jogelmélet és gyakorlat²² a legalább húsz éve hiányzó kontaktust, érzésünk szerint ezzel is kiemelve a családi összetartozás és a családi vagyon egybentartásának fontosságát. Úgy gondoljuk, hogy a kötelesrés csökkentésének lehetősége nagyon is életszerű helyzetekre nyújt megoldást az örökhatyóknak, mert elég gyakori társadalmi helyzeten alapszik, és – ahogyan hazánkban is²³ – csupán a rokoni szálakra hivatkozással fenntartani a kötelesrés jogintézményét, mint az örökhatyó vagyonából történő minimumrészesedést számunkra nem tűnik igazságosnak. Álláspontunk szerint indokolt lenne a hazai szabályozásba is átvenni ezen osztrák jogintézményt és alkalmazását megengedni mindhárom kötelesrésre jogosulti kör irányába azzal, hogy nem feltétlenül lenne szükséges húsz év időtartamban meghatározni a kapcsolat hiányát, talán elegendő lehetne kevesebb idő is. Az örökhatyó-örökös, illetve a szülő-gyermek közötti kötelék kétoldalú, összetett, vagyoni és érzelmi viszonyokon nyugvó kölcsönös kapcsolat. Meglátásunk szerint azokban az esetekben, amelyekben a szülő és az akár korábbi házasságból, akár házasságon kívül született gyermek egymással a kapcsolatot szorosan vagy egyáltalán nem tartja, egymás hogylétével, szükségleteivel nem törődnek, egymásra nem kíváncsiak, talán még rossz is köztük a viszony, méltánytalan erőszakkal részesedést juttatni az örökhatyó életében – akár a házastársával vagy egyéb gyermekeivel közös erőfeszítéssel – összegyűjtött vagyonából egy számára kvázi kívülálló részére, de ezt fordítva, a szülőnek járó kötelesrésre is éppúgy igaznak érezzük.

- 21 Annak okán érezzük jelen helyen elemzett jogintézményt „félúton” lévőnek a kitagadás és az érdemtelenég között, mert az osztrák jogalkotó az ErbRÁG 1989-el bevezette a szülők és gyermekek közötti jogviszonyból eredő kötelezettségek súlyos elhanyagolását rendező érdemtelenégi okot - § 541. 3. -, amely amellet, hogy az ABGB § 770. 5. pontjában rendezett kitagadási okkal teljes mértékben megegyezik, szabályozási körét tekintve komoly hasonlóságot mutat jelen jogintézménnyel.
- 22 Leah Hausmann: *Erbunwürdigkeit wegen strafbarer Handlung*. Diplomarbeit zur Erlangung des akademischen Grades Magistra der Rechtswissenschaften im Diplomstudium Rechtswissenschaften. 2021, 23., és pl. 2 Ob89/23m, 6 Ob286/07p, 4 Ob98/11g, 9 Ob23/12s, 6 Ob226/14z, 2 Ob183/15y, 2 Ob9/23x20., 8 Ob35/21m, 2 Ob 83/21a., 2 Ob116/22f 6., 2 Ob219/23d.
- 23 Vékás Lajos: Grosschmid szelleme és gondolatai az új Polgári Törvénykönyv öröklési jogi szabályaiban. Magyar Jog. 2013/5, 261-263. és Vékás Lajos - Gárdos Péter (Szerk.): *Az új Polgári Törvénykönyv Bizottsági Javaslata magyarázatokkal*. CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomsszolgáltató Kft., Budapest, 2012, 559.

4. Gondolatok a kitagadás néhány okáról

4.1. Az érdemtelenég, mint kitagadási ok értelmezési kérdései

A magyar kodifikációtörténetben az érdemtelenégi²⁴ és kitagadási okok megkülönböztetése elsőként Teleszky István öröklési jogi törvényjavaslatában jelent meg, hasonlóan a korabeli külföldi polgári jogi kódexekhez. Teleszky szerint²⁵ azért volt indokolt a megkülönböztetés, mert ugyan jogunk korábban csak a kitagadás eseteit ismerte, ám vannak olyan esetek, amelyek kiemelt társadalomellenességük folytán súlyosabb beszámítás alá esnek más cselekményektől, így indokolt ezek kiemelése és ipso iure öröklési akadállyá minősítése.²⁶

Teleszky javaslatát követően már az összes törvényjavaslat, így Szász-Schwarz Gusztáv öröklési jogi törvénytervezete, vagy az Országgyűlés elé 1928. március 1-jén terjesztett Magyarország Magánjogi Törvénykönyvének Javaslat (Mtj.), valamint az 1959. évi Ptk. és a Ptk. is különbséget tett érdemtelenégi és kitagadási magatartások között, fenntartva az örökhagyó részére a kitagadási magatartások között az érdemtelenégre hivatkozás lehetőségét.

Szász-Schwarz Teleszkyhez hasonlóan kiemelte, hogy azért szükséges a kitagadás és az érdemtelenég külön történő szabályozása, mert vannak olyan, a társadalom által is súlyosnak, kirívónak tartott esetek, amelyeket illetőleg az érdemtelenek öröklése valóságos „közbotrányt”²⁷ okozna, míg a kitagadás körébe vont esetekben teljes mértékben az örökhagyó döntheti el, hogy mennyire sértette az adott cselekmény az ő kegyeletét. Szász-Schwarz szerint hiba volna csak az egyik vagy csak a másik intézmény kizárólagos megtartása, mert a szabályozási körökbe vont cselekmények elválasztása mentén ez nem adna kielégítő megoldást, ugyanis az érdemtelenég inkább a közérdek, míg a kitagadási magatartások a magánérdek ellen irányulnak.

Úgy tűnik tehát, hogy az érdemtelenég magatartásai az általános jogfelfogás szerint már a kodifikációtörténetben való megjelenésük óta olyan cselekmé-

24 „5. § Az öröklési jogból, mint érdemtelen ki van zárva:

1. Aki az örökhagyó ellen gyilkosságot vagy szándékos emberölést követett el, vagy kísérelt meg, avagy ezen bűntettek elkövetésénél mint bűntárs közreműködött.
2. Aki testi erőszak vagy jogtalan fenyegetés által előidézett vagy felhasznált tévedés által az örökhagyót végintézkedés tételére vagy megváltoztatására bírta, avagy ezek valamelyikében megakadályozta;
3. Aki az örökhagyónak írásbeli végrendeletét vagy szóbeli végrendelezéséről kiállított okiratot avagy az örökhagyó által kötött öröklési szerződést, valamely harmadik személy kárára elsikkasztja, meghamisítja, bizonyító erejétől megfosztja, avagy ilyen cselekmények elkövetésénél közreműködik.”

In: *Öröklési jog. [A törvénytervezet szövege. 1. r.]*. Jogtudományi Közlöny. 1880/41., 279.

- 25 Teleszky István: Indokolás az általános magyar magánjogi törvénykönyv tervezetének az öröklési jogot tárgyzó ötödik részéhez. *Jogtudományi Közlöny*. 1880/44, 302.
- 26 Az előbbi állítással egyetértünk, mert a Tripartitum is az örökhagyó kezébe helyezte a döntést, hogy kirekeszti-e leszármazóját, miután az életére tört. Lásd: Tripartitum, I. rész, 52. Czim 3. §.
- 27 Schwarz Gusztáv: *Codificationalis dolgozatok*. Budapest, Grill Károly cs. és kir. udvari könyvkereskedése, 1902, 404.

nyek, amelyek a társadalom ellen irányulnak, széles körben elítélendőek, megvetendőek, szembehelyezkednek az alapvető társadalmi normákkal, valamint nemcsak az örökgyógy személyében, hanem a közérdekben is alkalmasak kár, hátrány okozására. Végigtekintve az érdemteleniséget megvalósító hatályos cselekményeket²⁸ azt láthatjuk, hogy azok nemcsak az öröklés rendje ellen irányulnak, hanem az életre törés és a kényszerítés által büntetendő magatartásokat is megjelenítenek. Ez a kettősség végigvonult az érdemteleniségi magatartások gyakorlati megítélésén egészen az 1800-as, 1900-as évek fordulójától a napjainkig. A jogirodalom és a judikatúra kapcsolódó termékei után kutatva elmondhatónak tartjuk, hogy a legkorábban fellelhető jogeseteket és jogirodalmi álláspontokat vizsgálva már kezdetek óta eltérések vannak jelen az érdemteleniséggel járó életre törés fogalmi elemeinek kapcsán, valamint a kísérleti stádiumban maradt esetek megítélése, a büntetőjogi és a polgári jogi elemek elválasztása is nehéz kérdéseknek bizonyulnak a gyakorlatban és az elméletben egyaránt. Így például számos gyakorlati esetben mutatható fel,²⁹ hogy az érdemteleniséggel megfogalmazott „életre törés” nem szintisztán büntetőjogi kategóriaként van jelen a szabályozásban, hanem abba a büntetendő cselekmények mellett beletartoznak az öröklésjogi értelemben felfogott örökös cselekmények is, vagyis az „életre törés” fogalmát az örökös-örökgyógy viszonyban értékelve kell elbírálni és az nem felel meg minden esetben a büntetőjog kritériumainak. Több esetben minősített érdemtelennek a bíróság olyan magatartásokat, amelyek egyébként nem merítették volna ki a bűncselekmény tényállását a büntetőjog szerint, így például egy konkrét ügyben³⁰ az örökgyógyot testi sértéssel fenyegetést életre törésként értékelte a bírói fórum.

Az örökgyógy végakaratainak akadályozására vagy megghiúsítására vezető örökös cselekmények esetében a jogelméletet és a vonatkozó legkorábbi jogeseteket vizsgálva ugyancsak megállapíthatónak tartjuk, hogy abban már a kezdetektől fogva szintén megjelent a fenti kettősség. Abban az esetben, ha csupán a vonatkozó törvényszövegre támaszkodunk, leginkább negatív, végakaratot akadályozó cselekményeket látunk magunk előtt, de a bíróságok előtt több esetben merült fel az érdemteleniséget megvalósító ezen magatartások más irányú megközelítése is.

28 7:6. § [Érdemteleniség]

(1) Érdemtelen az öröklésre,

a) aki az örökgyógy életére tört;

b) aki szándékos eljárásával az örökgyógy végakaratainak szabad nyilvánítását megakadályozta, a végakarattal érvényesítését megghiúsította vagy ezek valamelyikét megkísérelte;

c) aki a hagyatékban való részesülés céljából az örökgyógy után törvényes öröklésre jogosult vagy az örökgyógy végintézkedésében részesített személy életére tört.

29 11595/1895. (Magyar Királyi Curia), 2577/1906. (Magyar Királyi Curia), 10020/1890. (Magyar Királyi Curia), 8.P.21.656/2008/39. (Hajdú-Bihar Megyei Bíróság), BH1991. 64. (Legfelsőbb Bíróság), P.23.911/2012/207. (Budapest Környéki Törvényszék), Pfv.21.328/2018/7. (Kúria).

30 8.P.21.656/2008/39. (Hajdú-Bihar Megyei Bíróság).

A Curia már nagyon korán az öröklésre való érdemtelenységként azonosította a végintézkedés tételére való jogellenes rábírást,³¹ mint az örökhagyó végakarata szabad megnyilvánulásának megakadályozását, amellyel megjelent az érdemtelenégi ok pozitív-aktív oldala is az ítélezésben. A vonatkozó jogesetek³² ismeretében megállapíthatónak látjuk, hogy bármiféle tartalmi kialakítást, azaz pozitív-aktív részvételt a végrendelet létrejöttében is az érdemtelenégi magatartások *b)* pontja körébe eső érdemtelenégi okként értékel a gyakorlat, nemcsak a végintézkedés szabad megnyilvánulásának megakadályozását, így a törvény-szöveg által megjelenített negatív akadályozó magatartások jelen érdemtelenégi pontnak csak egy részét teszik ki, a másikat a gyakorlat által kimondott pozitív-aktív oldal.

Az érdemtelenység másik értelmezési kérdésének tekinthetjük annak a köztudatban megjelenését is, véleményünk szerint ugyanis nemcsak a jogalkalmazásban okoz nehézséget az érdemtelenység kettős jellegének kezelése, hanem a végintézkedni kívánók között is.

Általánosságban elmondhatónak tartjuk, hogy az ügyfelek felkészülten jönnek el a közjegyzőhöz és mennek el az általunk megkérdezett ügyvédekhez, mégis nagyon sokszor hangzik el az érdemteleniségre hivatkozás amikor előadják, hogy gyermekük, unokájuk őket ok nélkül hanyagolja, hogylétükről nem érdeklődik, unokáikat ok nélkül nem engedi hozzájuk, csúnyán beszél velük. Meglátásunk szerint az tapasztalható a mindennapi gyakorlat során, hogy a polgárok az öröklésre való érdemteleniséget a „nem érdemli meg az örökséget” gondolattal azonosítják anélkül, hogy gyilkossági kísérlet vagy végintézkedés érvényesülése elleni cselekmény lenne mögötte, de nem is hivatkoznak ilyen eseményekre. Az érdemteleniség valódi tartalmával a végintézkedni kívánók jellemzően a szakember előtt szembesülnek, így megállapíthatónak tartjuk, hogy az érdemteleniségnek van egy jogi és egy hétköznapi, a laikusok által ahhoz kapcsolt jelentése, ezt támasztja alá számos gyakorlati példa is.³³

Érzésünk szerint általánosan elmondható, hogy amíg a polgárok tisztában vannak a kitagadás lényegével, addig az érdemteleniség kifejezés, és az érdemteleniségnek a kitagadási magatartások első helyén történő szerepeltetése zavart kelt bennük, ez rendkívül gyakran előforduló jelenség tapasztalataink szerint.

31 Pl. 2890/1912. (Magyar Királyi Curia).

32 3378/1888. (Magyar Királyi Curia), 7342/1904. (Magyar Királyi Curia), 3593/1910. (Magyar Királyi Curia), P.21.702/2008/33. (Hajdú-Bihar Megyei Bíróság), P.20.246/2009/16. (Orosházi Városi Bíróság), Pf.25.166/2010/6. (Békés Megyei Bíróság), Pf.III.20.260/2010/5. (Győri Ítéltábla), P.20.706/2008/33. (Pest Megyei Bíróság), BH1995.407. (Legfelsőbb Bíróság), Pf.21.509/2007/15. (Fővárosi Ítéltábla), Pfv.20.154/2020/5. (Kúria).

33 BH2004. 467. (Legfelsőbb Bíróság), 1.P.20.441/2010/45. (Csongrád Megyei Bíróság), 20.P.24.460/2009/35. (Fővárosi Bíróság), 2.Pf.20.748/2007/3. (Zala Megyei Bíróság), 15.P.20.264/2011/112. (Szekszárdi Törvényszék), 20.P.22.710/2012/37. (Fővárosi Törvényszék), 1.P.20.058/2013/55. (Szeghalmi Járásbíróság), Pf.20.870/2021/6. (Fővárosi Ítéltábla), Pfv.20.484/2023/7. (Kúria).

A szakember által készített végintézkedések esetében nincs ok aggodalomra, hiszen az ügyfelek megfelelő tájékoztatást kapnak. A törvényszöveg félreértéséből adódó komoly probléma a közvégrendeleteknél nagyobb számban előforduló, a végintézkedők által készített magánvégrendeletek esetében fordulhat elő, mert a kitagadási rendelkezés érvénytelenségét eredményezheti. Úgy tapasztaljuk, hogy a polgárok nagyobb része sosem hallott még az érdemtelen jogi kategóriájáról és meglátva azt a kitagadási okok közt, eszükbe sem jut érdemteleniséget keresni máshol.

Nehézséget ad a fenti értelmezési helyzetnek továbbá az is, hogy a Ptk-ban az öröklési jogi könyvön kívül a tartásra való érdemteleniségnél is megjelenik az érdemteleniség kifejezés, azonban ott a kötelezettel szembeni súlyosan kifogásolható magatartást, életvitelt, a tartásra kötelezettet durván sértő magatartást, illetve nagykorú gyermek esetében a kapcsolat kellő indok nélküli elutasítását kívánja meg a jogszabály.³⁴ A jogalkotó a tartásra való érdemteleniség okai esetében érzésünk szerint a társadalom által elítélendő magatartásokat emel ki: a tartásra jogosult a közreható, felróható magatartásával olyan súlyosan sérti az adott köteleket, hogy tartása a társadalmi felfogás szerint is méltánytalan lenne a tartásra kötelezettre, tartása a kötelezettől nemcsak kettejük viszonyában, hanem a társadalmi közfelfogás alapján sem várható el. A törvény tehát a családjogi könyvben fogalmi behatárolást alkalmaz az érdemteleniség esetében amikor felsorolja az oda tartozó magatartásokat, amellyel a jogalkotó valóban azt kívánja érzékeltetni, hogy a tartásra jogosult a viselkedése okán nem érdemli meg az adott tartást. Így tehát - vitát tűrő álláspontunk szerint -, a családjog területén megjelenő érdemteleniség hajlamos félrevezetni a jogszabály laikus olvasóját az öröklési jogi területén megjelenő kitagadás esetében.

Fentiek okán álláspontunk szerint talán helyesebb lenne a kitagadási magatartások első helyén szereplő érdemteleniséget kiegészíteni a következők szerint: „Kitagadásnak van helye, ha a kötelesrészre jogosult a) az örökhatóság után az e törvény 7:6. § (1) bekezdésében meghatározott esetekben öröklésre érdemtelen lenne;”. Érzésünk szerint ezzel talán egyértelműbbé válna, hogy mely esetekben lehet valaki érdemtelen az örökhatóság utáni öröklésre.

4.2. A szülők kitagadásának kérdése

A Ptk. 7:78. § (3) bekezdésében találjuk a jogalkotó által az elvárható segítség nem nyújtása és a durva hálátlanság mellett harmadik novumként bevezetett kitagadási magatartást, amelyet mégsem mondhatunk teljesen újnak a szabályozásban, mert a rendelkezés hasonló tartalommal már a Tripartitumban is feltűnt

34 Ptk. 4:30. §, 4:87. §, 4:194. § (2)-(3) bekezdések, 4:220. § (4) bekezdés.

(I. rész, 53. Czim). Emellett igaz az is, hogy a Ptk.-n kívül egyik közzétett javaslat vagy tervezet sem alkalmazott speciális kitagadási okot az örökhagyó szülei-vel szemben. A Tripartitumban történt szabályozása okán mi nem érezzük úgy, hogy a szülők kitagadásának ideáját jogalkotónk az osztrák ABGB-ből kölcsönözte volna a Ptk. szabályainak kialakításakor, azonban kétségkívül igaz, hogy azok komoly tartalmi egyezőséget mutatnak és véleményünk szerint ennél fogva a magyar kitagadási novum tartalmi megítélésében sokat segíthetne az osztrák joggyakorlat ismerete.

Az ABGB 1812. január 1. óta 1991. január 1. napjáig ismerte a szülők kitagadását arra hivatkozva, hogy azok nem teljesítették gyermeknevelési kötelezettségüket,³⁵ tehát a leendő örökhagyók – ahogyan a magyar kitagadási ok esetében is – a gyermekkorukban ellenük elkövetett szülői kötelezettségszegést szankcionálhatták kitagadással. Az osztrák jogirodalom már korán kiemelte,³⁶ hogy a szülő általi nevelési, oktatási kötelezettség elmulasztása különösen olyan ok lehet, amely miatt a szülő kitagadható gyermeke által. Míg elmondható, hogy az osztrák jogalkotó és a jogalkalmazás egyértelműen meghatározta az örökhagyót sértő, a múltban elkövethető szülői cselekményeket, addig a magyar jogalkotó inkább bizonytalanságot, megfoghatatlanságot vitt a szabályozásba a szülőkre irányadó speciális kitagadási ok törvénybe iktatásával, amely egyelőre nem jelent meg a gyakorlatban, ahhoz kapcsolódó jogesetet jelenleg még nem lehet találni.

A jogszabályhely a második magyar polgári törvénykönyv kodifikációja során több alakban közzétételre került, a végleges: „A szülőt az örökhagyó a sérelmére elkövetett olyan magatartás miatt is kitagadhatja, amely a szülői felügyeleti jog megszüntetésére ad alapot.” megfogalmazás maradt. Az alkalmazási probléma gyökerét mi abban látjuk megjelenni, hogy a Ptk.-hoz készült kommentárok egyértelműen rögzítik azt, miszerint egyrészt a jelen hatályos szülői felügyeletet megszüntető magatartásokat kell e körben figyelembe venni, másrészt a szülői felügyeleti jogot a bíróságnak nem kellett megszüntetnie, az is elég, ha annak a 4:191. §-ben foglalt feltételei az örökhagyó gyermekkorában fennálltak.³⁷

35 Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch für die Gesamten Deutschen Erbländer der oesterreichischen Monarchie. I. Theil. Wien, Aus der K.K. Hof und Staatsdruckerey, 1811., § 769. és 656. Szövetségi törvény az öröklési jog módosításáról, ErbRÄG 1989. Artikel III 1. Megjegyzendő, hogy az ErbRÄG 1989. hatályba lépését követően is a nevelési kötelezettség elmulasztása számított a szülők kitagadását leginkább megalapozó cselekménynek.

36 Zeiller, Franz von: *Commentar über das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch für die gesammten deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie*. Zweiter Band. Wien und Triest, Geistingers, 1812, 777-778. és Rippel, Franz Xaver: *Erläuterung der gesetzlichen Bestimmungen über den Pflichttheil und der Anrechnung in denselben, nach dem österreichischen bürgerlichen Gesetzbuche*. Linz, Im Verlage der k. k. priv. akademischen Kunst-Musik- und Buchhandlung, 1828, 46.

37 Kecskés László – Körös András – Makai Katalin – Orosz Árpád – Osztovits András – Petrik Ferenc: *Polgári jog. Bevezető és záró rendelkezések. Az ember, mint jogalany. Öröklési jog. A Ptk. magyarázata I/VI*. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2013, 247. és A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja IV. kötet. Szerkesztő: Osztovits András. Opten Informatikai Kft., Budapest, 2014, 682.

A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (Csjt.) a hatálybalépésétől kezdve a hatályon kívül helyezéséig három változatban szabályozta a szülői felügyeleti jog megszüntetését, minden esetben jól érzékelhető módosításokkal³⁸ és a Ptk.-ban rögzített megoldástól eltérően.³⁹ Így például a szülői felügyeleti jogától megfosztott másik szülővel történő együttélés, mint a másik szülő felügyeleti jogának megszüntetésére alapot adó esetkör a Csjt. hatálybalépésétől egészen a Ptk. hatályba lépéséig szabályozásban volt, míg azt a Ptk. már nem tekinti megszüntető oknak. Emellett míg a 4:191. § (1) bekezdés

38 „Csjt. 89. §. (1) A bíróság megszünteti a szülői felügyeletet,

a) ha a szülő a felügyelettel a gyermek sérelmére súlyosan visszaél, vagy kötelességeit a gyermek érdekeit súlyosan sértő módon elhanyagolja, úgyszintén ha magatartásával gyermeke javát, különösen testi jólétét, szellemi vagy erkölcsi fejlődését veszélyezteti,

b) ha a szülőt a büntetőbíróság valamelyik gyermeke személye ellen elkövetett szándékos bűncselekmény miatt börtönbüntetésre ítélte.

(2) A bíróság a szülői felügyeletet abból az okból is megszüntetheti, hogy a szülő együtt él a felügyelettől megfosztott másik szülővel és ezért alaposan tartani lehet attól, hogy a felügyeletet nem fogja a gyermek érdekeinek megfelelően ellátni.” Kihirdetési állapota. Magyar Közlöny, A Magyar Népköztársaság Hivatalos Lapja, 48. szám, Budapest, 1952. június 6., péntek, 471.

„Csjt. 88. § (1) A bíróság megszünteti a szülői felügyeletet:

a) ha a szülő felróható magatartásával gyermeke javát, különösen testi jólétét, értelmi vagy erkölcsi fejlődését súlyosan sérti vagy veszélyezteti,

b) ha a gyermeket más személynél vagy intézetben helyezték el, s a szülő a nevelést - a gyermek érdekeit súlyosan sértő módon - felróhatóan akadályozza,

c) ha a szülőt a bíróság valamelyik gyermeke személye ellen elkövetett szándékos bűncselekmény miatt szabadságvesztésre ítélte.

(2) A bíróság a szülői felügyeletet abból az okból is megszüntetheti, hogy a szülő életközösségben él a felügyelettől megfosztott másik szülővel és ezért alaposan tartani lehet attól, hogy a felügyeletet nem fogja a gyermek érdekének megfelelően ellátni.” 1987. július 1. napján hatályos állapot. Magyar Közlöny, A Magyar Népköztársaság hivatalos lapja, 5. szám, 1987. február 12., csütörtök, 95.

„Csjt. 88. § (1) A bíróság megszünteti a szülői felügyeletet:

a) ha a szülő felróható magatartásával gyermeke javát, különösen testi jólétét, értelmi vagy erkölcsi fejlődését súlyosan sérti vagy veszélyezteti,

b) ha a gyermeket más személynél helyezték el, vagy átmeneti nevelésbe vették és a szülő felróhatóan gyermeke érdekét súlyosan sértő módon nem működik együtt a gyermekét gondozó nevelőszülővel vagy intézménnyel, gyermekével nem tart kapcsolatot, továbbá magatartásán, életvitelén, körülményein az átmeneti nevelés megszüntetése céljából nem változtat,

c) ha a szülőt a bíróság valamelyik gyermeke személye ellen elkövetett szándékos bűncselekmény miatt szabadságvesztésre ítélte.

(2) A bíróság a szülői felügyeletet abból az okból is megszüntetheti, hogy a szülő életközösségben él a felügyelettől megfosztott másik szülővel és ezért alaposan tartani lehet attól, hogy a felügyeletet nem fogja a gyermek érdekének megfelelően ellátni.” 1997. november 1-től hatályos állapot. A gyermekek védelméről és a gyámsági igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény 169. §-a alapján módosítva.

39 „4:191. § [A szülői felügyeleti jog bírósági megszüntetése]

(1) A bíróság megszünteti a szülői felügyeletet, ha

a) a szülő felróható magatartásával gyermeke javát, különösen testi jólétét, értelmi vagy erkölcsi fejlődését súlyosan sérti vagy veszélyezteti; vagy

b) a gyermeket más személynél helyezték el vagy nevelésbe vették, és az a szülő, akinek szülői felügyeleti joga szünetel, a gyermek elhelyezésére vagy a nevelésbe vételre okot adó magatartásán, életvitelén, körülményein önhibájából nem változtat.

(2) Ha a szülőt a bíróság valamelyik gyermeke személye ellen elkövetett szándékos bűncselekmény miatt szabadságvesztésre ítélte, a bíróság a szülői felügyeletet a szülő valamennyi gyermeke tekintetében megszüntetheti. A bíróság rendelkezhet úgy, hogy a megszüntető határozat hatálya kihat a később született gyermekekre is.” Vékás Lajos és Gárdos Péter (szerk.), Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez, Jogtár, Wolters Kluwer.

b) pontjának esete tiszta mulasztásos magatartást rendez, amely b) pont a Csjt. korábbi rendelkezéseiben aktív magatartást is tartalmazott. Így tehát egyrészt azzal a helyzettel találhatjuk magunkat szemben, hogy napjaink örökhagyója nem tudná kitagadni jelen speciális kitagadási ok alapján azt a szülőjét, aki a szülői felügyeleti jogától megfosztott másik szülővel élt együtt, veszélyeztetve az örökhagyó, mint gyermek érdekeit. Továbbá az a helyzet is előállhatna, hogy jelenkor örökhagyója, akit gyermekkorában más személynél helyeztek el vagy átmeneti nevelésbe vettek, a hatályos szabályok szerint nem tudná kitagadni azt a szülőjét, aki felróhatóan, a gyermeke érdekét súlyosan sértő módon nem működött közre a gyermeket gondozóval, vagy gyermekével nem tartotta a kapcsolatot, illetve azt a szülőjét sem, aki a másnál elhelyezett gyermeke nevelését felróhatóan akadályozta. Úgy gondoljuk, hogy az „adott alapot”, illetve az „adott vagy adhatott volna alapot” kifejezések valamelyike megfelelőbb lenne a hatályos megoldástól, egyrészt azért, mert a kérdéses szülői magatartást a megvalósításakor hatályos jogszabályok alapján méltányos és – a jogszabályi változásokra figyelemmel – célszerű vizsgálni, másrészt pedig míg a megszüntetett szülői felügyeleti jogot könnyű bebizonyítani, addig a múltban ténylegesen megtörtént események felvázolhatósága okán komoly nehézségek merülhetnek fel. Ugyanakkor igaz az is, hogy míg a megszüntetett szülői felügyeleti jogot könnyű bebizonyítani, nem szabad elfelejtenünk és el kell fogadnunk azt is, hogy nem minden esetben követi hatósági eljárás a szülő gyermeke ellen elkövetett magatartásait, így ezekkel a múltbeli eseményekkel kapcsolatban is méltányos lehet megengedni a kitagadás lehetőségét, valamint a későbbi bizonyítást, amely során a megfelelő, kellő súlyú bizonyítási eszközök nyújthatnak segítséget az akkori körülmények tisztázásához és így a kitagadás jogosságához.

Fontosnak érezzük még kiemelni a jelen kitagadási ponttal összefüggésben, hogy ennek keretében az örökhagyónak csak a gyermekkorában ellene vétő szüleit van lehetősége kitagadni, holott nem támaszthatja alá semmi sem, hogy felnőtt gyermeke ellen ne valósíthatna meg a szülője méltatlan, emberileg vagy erkölcsileg - akár széleskörben is - elítélendő magatartásokat. Ennek okán nem értünk egyet Vékás Lajossal abban, hogy a törvény meglévő kitagadási okai minden indokolt kitagadáshoz megadják a szükséges jogi alapot,⁴⁰ és úgy gondoljuk, hogy indokolt lenne a szülő-gyermek viszonyt mélyen megsértő szülők speciális kitagadhatóságát is törvénybe önteni, mely így a durva hálátlanság alanyi oldalának fordítottja lenne. A következő törvényi megfogalmazást javasoljuk a fentiek rendezésére: „A szülőjét az örökhagyó a vele szemben tanúsított súlyosan kifogásolható magatartás miatt is kitagadhatja.” Az általunk felvázolt megoldásból felsejlik az egyediesítés kívánalma, az örökös-örökhagyó viszony sérülésének

40 Vékás Lajos és Gárdos Péter (szerk.), Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez, Jogtár, Wolters Kluwer.

vizsgálata, ugyanakkor meglátásunk szerint ahogyan a durva hálátlanság vagy az erkölcstelen életmód kategóriáinál is, ez esetben is lehetséges lenne a súlyosan kifogásolható magatartást megvalósító cselekmények behatárolása. Meglátásunk szerint súlyosan kifogásolható magatartás lehet többek között az örökhatótól megfelelő indok nélküli elfordulás, a kapcsolattartás elutasítása, a tűrhetetlen viselkedés, az örökható becsületét, jó hírnevét, társadalmi megítélését negatívan érintő cselekmények tanúsítása.

A kirívóan súlyos szülői magatartás szankcionálására már találunk példát a Ptk.-ban, mégpedig a szülőtartás jogintézményének rendezése körében. A rokonságra való jogosultság szabályai között ugyanis elhelyezésre került a szülők tartásra való érdemtelenségének kimondása azzal, hogy kirívóan súlyos magatartásuk esetében a szülők nem jogosultak gyermeküktől tartást követelni.⁴¹ A kirívóan súlyos szülői magatartás, mint tartásra való érdemtelenség törvényi szintre emelése újdonság a szabályozásban, a Csjt. ugyanis nem emelt ki konkrét, a szülő által elkövethető cselekményt, de a hozzá tartozó kommentár rögzítette, hogy olyan cselekmények értendők ide, amelyekkel a szülő a gyermekével szembeni kötelezettségét olyan súlyosan sértette meg, hogy erre tekintettel a közfelfogás szerint a tartásra nem méltó.⁴² A szülőtartás esetében is figyelemmel kell lenni a tartásra való érdemtelenség általános megfogalmazására,⁴³ így tehát a szülők tartásra való érdemtelensége esetében a hangsúly a szülő-gyermek kapcsolat egyedi jellegén van, mégis a szülő által tanúsított magatartásnak olyan súlyosan kifogásolhatónak kell lennie, amely a társadalmi felfogás szerint általánosan elítélendő és a szülő ennek okán nem érdemli meg a neki járó tartást nagykorú gyermekétől.

Látható tehát, hogy a gyermekével szemben kifogásolhatóan viselkedő szülőket jogalkotónk elmarasztalja és ellenük lehetőséget ad nagykorú gyermekük kezébe a nekik járó tartás megvonásának képében. Érzésünk szerint az általunk javasolt speciális kitagadási ok és a tartásra való érdemtelenség szabályozásának vezérfonala hasonlóak, mindkettő megvonja azt a szülőtől, ami törvény szerint járna számára, de az öröklés rendszerében az örökhatónak ennek ellenére azzal a jogkövetkezéssel kell szembenéznie, hogy akarata nem érvényesülhet, mert minimum részesedést mégis juttatnia kell a vagyonából.

41 Ptk. 4:194. § (3) Ha a szülő a tartási, gondozási és nevelési kötelezettségének eleget tett, a gyermek a vele szemben tanúsított kirívóan súlyos magatartás esetén hivatkozhat a szülő érdemtelenségére.

42 Kommentár a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvényhez (archív). Szerzők: dr. Baloginé dr. Faiszt Judit – dr. Benkő Csilla – dr. Ferenczy Ildikó – dr. Polgárné dr. Vártok Irén, Jogtár, Wolters Kluwer.

43 4:194. § (2) Érdemtelen a tartásra az a nagykorú, aki a tartásra kötelezettel vagy vele együtt élő hozzátartozójával szemben olyan súlyosan kifogásolható magatartást tanúsít vagy olyan életvitelt folytat, amely miatt tartása a kötelezettől – figyelemmel a jogosult és a kötelezett kapcsolatának jellegére és a kötelezett magatartására is – nem várható el.

4.3. Az elvárható segítségnyújtás elmulasztása

A Ptk. 7:78. § (1) bekezdésének g) pontja alapján az örökgyó kitagadhatja kötelesrészre jogosult hozzátartozóját, ha az „a tőle elvárható segítséget nem nyújtotta, amikor az örökgyónak szüksége lett volna rá.” A magatartás a Ptk. szövegéhez benyújtott T/7971/136. számú módosító javaslattal került be a szabályozásba, ám a javaslat – nagyon hasonlóan az akkor hatályban volt ABGB szabályaihoz⁴⁴ - eredetileg akként fogalmazta meg a kitagadási okot, hogy legyen akkor is kitagadható a kötelesrészre jogosult, ha „az örökgyót sükséghelyzetben segítség nélkül hagyta”. A sükséghelyzet a Ptk. és az 1959. évi Ptk. szerint egyaránt a „másnak életét, testi épségét vagy vagyonát közvetlenül fenyegető és más módon el nem hárítható veszélyt”⁴⁵ jelenti. Álláspontunk szerint az eredeti, ABGB-ből kölcsönzött formájában a kitagadási ok behatárolhatóbb, pontosabban alkalmazhatóbb lett volna, mert a magyar szabályozásban is egyértelmű, hogy milyen helyzet léte az, amelyben az örökös elkövetheti a mulasztást, tehát a szabályozott joghelyzetnek objektív oldalt, úgy is mondhatjuk, hogy a megállapíthatóságához biztos pontot adott volna. Előbbi mellett segítségül hívva a kapcsolódó osztrák ítélezési gyakorlatot, véleményünk szerint a kitagadási okot megfelelően átültethette volna hazánk jogalkalmazása is. Úgy látjuk, hogy az örökgyót sükségében segítség nélkül hagyás, mint kitagadási ok átvétele egyébiránt helyesnek tekinthető lett volna, mert az osztrák jogelmélet és judikátúra kiszámítható jogalkalmazást elérve kimunkálta annak elemeit, alkalmazhatóságának keretét megfelelően körvonalazta, így nem okozott gondot annak gyakorlati kezelése,⁴⁶ általunk feltételezhetően a magyar ítékezés is hasonló sikeres eredményeket ért volna el annak alkalmazása során. A hatályos Ptk. megoldása szerintünk ellenben inkább bizonytalanságot eredményezett a hazai gyakorlatban, a „tőle elvárható segítség nyújtása” ugyanis abszolút megfoghatatlan kategória, mert annak tartalma jogalkotói útmutató híján még csak nem is körvonalazható, terjedelme pontosan nem határozható meg, így fennállásának esetei véleményünk szerint nem állapíthatóak meg konkrét esetekben. Vélhetően ez a bizonytalanság a magyarázata annak is, hogy a magyar kitagadási magatartás végleges formájára egyelőre nem találni olyan jogesetet, amely annak elbírálására vonatkozna, némely esetben említésre került ugyan, amelyekben az örökgyó más kitagadási magatartásokkal együtt hivatkozásként felsorolta végrendeletében, de azokban is egyéb kitagadási ok vonatkozásában határozott az adott

44 §. 768. Egy gyermek kitagadható (...) 2) ha az örökgyót sükségében segítség nélkül hagyta; (...)

45 Ptk. 5:26. § (1) bekezdés, 1959. évi Ptk. 107. § (1) bekezdés.

46 Lásd pl.: EvBl 1965/198; 1Ob258/68 (14/11/1968); EvBl 1969/176; EvBl 1972/220; 4 Ob 555/79 = EFSlg 36,275; OGH6Ob11/85 (6Ob29/85) (05.12.1985); 5 Ob 1Ob2222/96p (1996/07/26); OGH 10Ob2379/96t (22.10.1996); 9Ob27 / 07x (2007/08/08).

bíróság, mert azok a kitagadási magatartások láthatóan magukba olvasztották az örökhagyó által hivatkozott örökös cselekményt.⁴⁷

A jelen pontban elemzett kitagadási okban rejlő másik problémát abban látjuk, hogy az - vitát tűrő véleményünk szerint - átfedést látszik mutatni a durva hálátlanság szabályozási körével, azonban konkurálni látszik a házastárs speciális kitagadhatóságával is, mert a segítségnyújtás, illetve a gondozás elmulasztása részét képezi azon speciális kitagadási okoknak,⁴⁸ emellett azok gyakorlati megítélése egyáltalán nem utal arra, hogy egy alkalommal megvalósított cselekmény nem meríthetné ki őket. Előbbieknek megfelelően részünkről jelen kitagadási ok alkalmazhatóságát a szülők, mint kötelesrészre jogosultak esetében tudjuk leginkább elképzelni, azonban miután az elvárható segítségnyújtás elmulasztása annak törvényi megfogalmazásából következően egy konkrét esetre vonatkozó kitagadási ok, így nem nyújt elégtételt a kifogásolhatóan viselkedő szülők ellen. Nézetünk szerint így jelen kitagadási ok - ahogyan az előzőekben bemutatott szülők speciális kitagadási pontja is - ugyancsak rámutat a kitagadási okok rendszerének azon komoly hiányára, hogy az örökhagyónak nincs lehetősége kitagadni a vele méltatlanul viselkedő felmenőit.

5. Zárásként

A jogalkotó a magánjog egészének átfogó szabályozása mellett alapvető változást hozott a magyar jogéletbe a kötelesrész és a kitagadás rendszerének átreformálásával, amely során a Ptk. bevezetésével a korábbi kodifikációs törekvéseknek megfelelően érezhetően megpróbálta elérni az ideális szabályozási egyensúlyt a kötelesrész alapeszméjét jelentő rendelkezési szabadság és az arra jogosultak védelme között, ezt láthatjuk megjeleníteni a kötelesrész mértékének csökkentésében, a kötelesrész alapjába tartozó vagyonelemek növelésében és az ún. „kétéves szabály” bevezetésében, valamint a kitagadási rendszer átformálásában is.

Elmondhatónak érezzük, hogy e két, egymásnak feszülő, ámde egyaránt védendő érdek közti ellentét arányos szabályainak kialakítása során létrehozott új rendelkezések ugyan számos problémát megoldanak, ezzel együtt azonban

47 Pl. durva hálátlanságként és nem a tőle elvárható segítségnyújtás elmulasztásaként bírálták el a bíróságok a kötelesrészre jogosultak cselekményeit a következő esetekben: Pfv.21.111/2018/7. (Kúria), BH2021. 334 (Kúria), Pfv.20.484/2023/7. (Kúria).

48 1003/2003. (I. 25.) Korm. határozat az új Polgári Törvénykönyv koncepciójának elfogadásáról, valamint a polgári jogi kodifikációról szóló 1050/1998. (IV. 24.) Korm. határozat időarányos végrehajtásáról és módosításáról. C. fejezet V. rész 4. pont., BH1992.27. (Legfelsőbb Bíróság), P.20.450/2004/98. (Baranya Megyei Bíróság), P.20.661/2008/71. (Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság), P.20.878/2008/66. (Hajdú-Bihar Megyei Bíróság).

továbbra is akadnak megválaszolatlan és vitatott kérdések, amelyek megoldása a jövő jogelméletére és ítélkezési gyakorlatára vár. Láttuk, hogy az új szabályozás mellett, hogy a kötelesrész alapjának csökkentésére irányuló, a kötelesrészi igényt elvonó törekvések kivédését célozza, számos gyakorlati kérdést felvet és valószínűleg bizonyítási nehézségek kérdését is magával hozza majd, így kíváncsian figyeljük a judikatúra alakulását és gyakorlati termékeit.